

АНОТАЦІЯ

Тижбір Н.З. Економічний механізм розвитку територіальних громад. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 051 Економіка. Карпатський національний університет імені Василя Стефаника Міністерства освіти і науки України, м. Івано-Франківськ, 2026.

У дисертації розкрито теоретичні та методичні основи економічного механізму розвитку територіальних громад. Досліджено сутність поняття «економічний механізм розвитку територіальних громад», яке позиціонується як складна інтегрована система взаємопов'язаних елементів, інструментів та важелів впливу, що забезпечують регулювання, стимулювання та координацію економічних процесів на локальному рівні. Виявлено, що ефективність механізму визначається узгодженою взаємодією п'яти підсистем: фінансово-бюджетної, інвестиційно-інноваційної, економічного стимулювання, організаційно-управлінської та інформаційно-аналітичної. Запропоноване визначення відрізняється від існуючих підходів комплексним охопленням усіх підсистем та урахуванням специфіки функціонування в умовах децентралізації.

Систематизовано детермінанти формування та розвитку територіальних громад. З'ясовано, що внутрішні чинники охоплюють: ресурсний потенціал, людський капітал, рівень інституційної спроможності та фінансову автономію, тоді як до зовнішніх належать: державна політика децентралізації, макроекономічна ситуація в країні, міжнародна технічна та фінансова підтримка, а також виклики воєнного часу. Встановлено, що повномасштабна збройна агресія виступає системним зовнішнім чинником, який трансформує пріоритети та потребує адаптації наявних інструментів економічного механізму.

Обґрунтовано методiku дослідження економічного механізму розвитку територіальних громад, що базується на інтеграції п'яти наукових підходів. Системний підхід забезпечує розгляд громади як цілісної соціально-економічної

системи. Функціональний підхід дозволяє розкрити аналітичну, регулятивну, стимулюючу, ресурсно-мобілізаційну та контрольну функції механізму. Інституційний підхід акцентує увагу на ролі формальних і неформальних інститутів. Програмно-цільовий підхід забезпечує концентрацію ресурсів на стратегічних пріоритетах. Інноваційно-економічний підхід розкриває роль цифровізації та Smart-інфраструктури в розвитку громад. Зазначена методика є невід'ємним інструментом для забезпечення комплексності й системності наукового пошуку.

Здійснено оцінку нормативно-правового забезпечення функціонування економічного механізму розвитку територіальних громад. Виявлено, що регулювання здійснюється на основі багаторівневої правової бази, яка охоплює Конституцію України, профільне законодавство про місцеве самоврядування та децентралізацію, підзаконні акти Кабінету Міністрів України та нормативні документи органів місцевого самоврядування. З'ясовано, що реформа децентралізації суттєво розширила повноваження громад у сфері фінансового управління та залучення інвестицій, формуючи правові передумови для вдосконалення економічного механізму.

Проведено комплексну оцінку трансформації фінансово-бюджетної підсистеми економічного механізму розвитку громад України. Встановлено, що реформа децентралізації суттєво посилила фінансовий потенціал громад, про що свідчить значне зростання власних доходів місцевих бюджетів за досліджуваний період. Виявлено чотири основні тенденції: зростання фінансової спроможності, диверсифікація структури доходів, підвищення інвестиційної активності та цифрова трансформація управління. З'ясовано, що, незважаючи на позитивну динаміку, рівень фінансової автономії громад залишається нерівномірним, а значна частина громад продовжує залежати від міжбюджетних трансфертів.

Досліджено стан розвитку територіальних громад Івано-Франківської області. Виявлено значну диференціацію між громадами за рівнем фінансової спроможності, інвестиційної активності та цифровізації управління. З'ясовано, що громади, які сконцентрували на своїй території активну підприємницьку

діяльність, мають значно більші інвестиційні можливості для подальшого розвитку. Зроблено висновок, що проведення реформи децентралізації в цілому позитивно вплинуло на громади, надавши їм ресурси для самостійного вирішення питань місцевого розвитку, що відповідає загальній парадигмі місцевого економічного розвитку.

Проведено кореляційно-регресійний аналіз чинників фінансової спроможності громад. На основі методу найменших квадратів побудовано економетричну модель, яка охоплює вибірку з громад трьох областей та ідентифікує ключові чинники, що впливають на рівень власних доходів. Встановлено, що найбільший позитивний вплив чинять капітальні інвестиції, частка малого та середнього бізнесу та рівень цифровізації управління, тоді як рівень безробіття має значний негативний вплив. Висока якість моделі підтверджена стандартними статистичними критеріями, що свідчить про достовірність і придатність її для практичного застосування.

Здійснено інтегральну оцінку рівня розвитку громад Івано-Франківської області методом головних компонент із використанням мови програмування Python. Розрахована оцінка засвідчила наявність значних диспропорцій між громадами як за рівнем фінансової спроможності, так і за інвестиційною активністю. Встановлено, що більшість громад мають низький або середній рівень інтегрального показника, що вказує на необхідність системної підтримки та вдосконалення економічного механізму з урахуванням специфіки кожного типу громади.

Систематизовано джерела та механізми залучення додаткового фінансування розвитку громад. Досліджено особливості державних програм підтримки, програм Європейського Союзу, інструментів публічно-приватного партнерства, місцевих запозичень, краудфандингу та міжмуніципального співробітництва. Виявлено, що залучення зовнішнього фінансування передбачає відповідний рівень підготовленості громади та потребує проведення попередньої діагностики її фінансового й інституційного потенціалу. Розроблено рекомендації щодо

послідовності управлінських дій при зверненні до кожного типу зовнішнього фінансування.

Розроблено концептуальну модель удосконаленого економічного механізму розвитку територіальних громад, що включає п'ять взаємопов'язаних складових: джерела фінансування, напрямки використання коштів, інструменти реалізації, організаційне забезпечення та моніторинг результатів. Встановлено, що важливою умовою для впровадження механізму є залучення всіх зацікавлених у розвитку громади сторін, зокрема органів місцевого самоврядування, місцевого бізнесу, громадськості та зовнішніх інвесторів. Ефективна реалізація механізму передбачає поєднання бюджетного фінансування стратегічних потреб громади та активного залучення зовнішніх ресурсів, що забезпечує комплексний розвиток території та підвищення якості життя її мешканців.

Практичне значення одержаних результатів полягає у застосуванні теоретико-методичних та практичних рекомендацій у роботі органів місцевого самоврядування з питань формування економічного механізму розвитку громад, оцінки їх фінансової спроможності та залучення зовнішнього фінансування.

Ключові слова: економічний механізм, територіальні громади, децентралізація, фінансова спроможність, капітальні видатки, інвестиції, інноваційний розвиток, додаткове фінансування.

SUMMARY

Tyzhbir N.Z. Economic mechanism of territorial communities development. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 05 – Social and Behavioral Sciences in the specialty 051 Economics. Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk, 2026.

The dissertation reveals the theoretical and methodological foundations of the economic mechanism of development of territorial communities. The concept of the «economic mechanism of development of territorial communities» is examined, which is

positioned as a complex integrated system of interrelated elements, instruments and levers of influence that ensure the regulation, stimulation and coordination of economic processes at the local level. It was found that the effectiveness of the mechanism is determined by the coordinated interaction of five subsystems: financial-budgetary, investment-innovative, economic stimulation, organizational-managerial and information-analytical. The proposed definition differs from existing approaches by its comprehensive coverage of all subsystems and by taking into account the specifics of functioning under decentralization.

The determinants of the formation and development of territorial communities are systematized. It was found that internal factors include: resource potential, human capital, the level of institutional capacity and financial autonomy, while external factors include: state decentralization policy, the macroeconomic situation in the country, international technical and financial support, as well as the challenges of wartime. It was established that the full-scale armed aggression acts as a systemic external factor that transforms priorities and requires adaptation of the existing instruments of the economic mechanism.

The methodology of research of the economic mechanism of development of territorial communities is substantiated, based on the integration of five scientific approaches. The systemic approach enables the examination of a community as a holistic socio-economic system. The functional approach makes it possible to reveal the analytical, regulatory, stimulating, resource-mobilisation and control functions of the mechanism. The institutional approach focuses on the role of formal and informal institutions. The program-target approach ensures the concentration of resources on strategic priorities. The innovation-economic approach reveals the role of digitalization and Smart infrastructure in the development of communities. This methodology is an integral tool for ensuring the comprehensiveness and consistency of scientific research.

An assessment of the regulatory and legal support for the functioning of the economic mechanism of development of territorial communities has been carried out. It was found that regulation is carried out on the basis of a multi-level legal framework that covers the Constitution of Ukraine, specialized legislation on local self-government and decentralization, secondary legislation of the Cabinet of Ministers of Ukraine and

regulatory documents of local self-government bodies. It was found that the decentralization reform significantly expanded the powers of communities in the field of financial management and investment attraction, creating legal preconditions for improving the economic mechanism.

A comprehensive assessment of the transformation of the financial-budgetary subsystem of the economic mechanism of development of communities of Ukraine has been conducted. It was established that the decentralization reform significantly strengthened the financial potential of communities, as evidenced by the significant growth of own revenues of local budgets over the studied period. Four main trends were identified: growth of financial capacity, diversification of the revenue structure, increase of investment activity and digital transformation of management. It was found that, despite the positive dynamics, the level of financial autonomy of communities remains uneven, and a significant part of communities continues to depend on interbudgetary transfers.

The state of development of territorial communities of Ivano-Frankivsk region has been investigated. Significant differentiation between communities in terms of the level of financial capacity, investment activity and digitalization of management was revealed. It was found that communities that have concentrated active entrepreneurial activity on their territory have significantly greater investment opportunities for further development. It is concluded that the implementation of the decentralisation reform has, on the whole, positively influenced communities by providing them with resources for the independent resolution of local development issues, which corresponds to the general paradigm of local economic development.

A correlation-regression analysis of the factors of financial capacity of communities was conducted. Based on the least squares method, an econometric model was built that covers a sample of communities from three regions and identifies key factors influencing the level of own revenues. It was established that the greatest positive influence is exerted by capital investments, the share of small and medium-sized businesses and the level of digitalization of management, while the unemployment rate

has a significant negative impact. The high quality of the model is confirmed by standard statistical criteria, which indicates its reliability and suitability for practical application.

An integral assessment of the level of development of communities of Ivano-Frankivsk region was carried out using the principal component analysis (PCA) method with the use of the Python programming language. The calculated assessment showed the presence of significant disparities between communities both in terms of the level of financial capacity and investment activity. It was established that the majority of communities have a low or medium level of the integral indicator, which indicates the need for systemic support and improvement of the economic mechanism taking into account the specifics of each type of community.

The sources and mechanisms of attracting additional financing for the development of communities have been systematized. The features of state support programs, European Union programs, public-private partnership instruments, local borrowings, crowdfunding and intermunicipal cooperation have been investigated. It was found that attracting external financing requires an appropriate level of community preparedness and requires a preliminary diagnosis of its financial and institutional potential. Recommendations on the sequence of managerial actions when applying to each type of external financing have been developed.

A conceptual model of the improved economic mechanism of development of territorial communities has been developed, which includes five interrelated components: sources of financing, directions of use of funds, implementation instruments, organizational support and monitoring of results. It was established that an important condition for the implementation of the mechanism is the involvement of all parties interested in the development of the community, in particular local self-government bodies, local business, the public and external investors. The effective implementation of the mechanism presupposes the combination of budgetary financing of strategic community needs and the active attraction of external resources, thereby ensuring the comprehensive development of the territory and the improvement of the quality of life of its residents.

The practical significance of the obtained results lies in the application of theoretical, methodological and practical recommendations in the work of local self-government bodies on the formation of the economic mechanism of development of communities, assessment of their financial capacity and attraction of external financing.

Keywords: economic mechanism, territorial communities, decentralization, financial capacity, capital expenditures, investment, innovative development, additional financing.

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України категорії Б

1. Баланюк І.Ф. Тижбір Н.З. Сутність економічного механізму розвитку сільських територіальних громад // Інноваційна економіка. Випуск №: 2-2023. С.71-77.

URL: <https://inneco.org/index.php/inneco.ua/article/view/1060>

DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2023.2.9>

2. Баланюк І.Ф., Тижбір Н.З. Грантова підтримка суб'єктів господарювання та її обліково-аналітичне забезпечення як інструмент стабілізації соціально-економічного розвитку територіальних громад // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки». 2024. № 10. С. 9-17.

URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/economic2024/10/10394>

DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-10-10394>

3. Баланюк І.Ф., Тижбір Н.З. Інноваційні підходи до розвитку територіальних громад // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки». 2025. № 8. С. 15-22.

URL: <https://humanitarian.com.ua/index.php/economics/article/view/1552>

DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2025-8-11341>

Публікації, що засвідчують апробацію результатів дослідження

4. Баланюк І.Ф., Тижбір Н.З. Теоретичні аспекти економічного зростання та збереження навколишнього середовища територіальних громад / І.Ф. Баланюк, Н.З. Тижбір // *Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств. Проблематика 2023: Функціонування сільськогосподарських підприємств на засадах циркулярної економіки*: матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф., 6–7 червня 2023 р. Львів: Галицька видавнича спілка, 2023. С. 58-60.

URL: <https://lnup.edu.ua/attachments/article/3150/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%202023%20.pdf>

5. Смушак М.В., Тижбір Н.З., Дем'янів А.В. Соціально-економічний розвиток аграрної сфери економіки / М.В. Смушак, Н.З. Тижбір, А.В. Дем'янів // *Браславські читання. Економіка XXI століття: національний та глобальний виміри*: зб. матеріалів I Міжнар. наук.-практ. конф., 1 листопада 2023 р. Одеса: ОДАУ, 2023. С. 187-189.

URL: <https://osau.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/Zbirnyk-Braslavski-chytannya-2023.pdf>

6. Баланюк І.Ф., Тижбір Н.З. Трансформація економічного механізму розвитку територіальних громад / І.Ф. Баланюк, Н.З. Тижбір // *Браславські читання. Економіка XXI століття: національний та глобальний виміри*: зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф., 30 жовтня 2024 р. Одеса: ОДАУ, 2024. С. 235-237.

URL: <https://osau.edu.ua/wp-content/uploads/2024/11/Braslavski-chytannya-Zbirnyk-2024.pdf>